

5. Henckaerts J.-M., Doswald-Beck L. Customary international humanitarian law / J.-M. Henckaerts, L. Doswald-Beck. – Vol. I Rules. – Cambridge : Cambridge University Press, 2005. – P. 238–246.
6. Tsagourias N. The Nicaragua case and the use of force: the theoretical construction of the decision and its deconstruction / N. Tsagourias // Journal of Conflict and Security Law : Oxford Journals. – № 1. – P. 81–93.
7. Glennon M.J. The emerging use-of-force paradigm / M. J. Glennon // Journal of Conflict and Security Law : Oxford Journals. – № 11. – P. 309–317.
8. Резолюція 2625 (XXV) Генеральної Асамблеї ООН 24 жовтня 1970 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_569.
9. Заключний акт Наради з безпеки та співробітництва в Європі від 1 серпня 1975 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_055.
10. Thirlway H.W.A. International Customary Law and Codification / H.W.A. Thirlway. – Leiden : AW Sijthoff, 1972. – P. 47–49.

ГОЛУБИНСЬКИЙ І. Л.,
старший прокурор
(Прокуратура Кіровського району
м. Дніпропетровська)

УДК 343.13

ПЕРЕХРЕСНИЙ ДОПИТ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

В статті досліджені погляди вчених на проблемні питання, пов'язані з поняттям перехресного допиту, визначена процедура його здійснення, зазначені тактичні прийоми під час проведення перехресного допиту.

Ключові слова: *перехресний допит, свідок, потерпілий, показання.*

В статье исследованы взгляды ученых на проблемные вопросы, связанные с понятием перекрестного допроса, определена процедура его осуществления, указаны тактические приемы при проведении перекрестного допроса.

Ключевые слова: *перекрестный допрос, свидетель, потерпевший, показания.*

This article analyses the scientists' views on the problematic issues connected to the notion of cross-examination. Also the article determines the procedure of the cross-examination implementation and tactical methods in conducting of the cross-examination were pointed out.

Key words: *cross-examination, witness, victim, evidence.*

Вступ. Майстерністю ведення перехресного допиту прагне оволодіти кожен юрист. В змагальному кримінальному процесі він є одним з основних засобів дослідження доказів та водночас досить небезпечним для того, хто допитує, адже одним неосторожним питанням можна знищити плоди напрацювань всього судового процесу. В кримінально-процесуальному законодавстві України перехресний допит закріплено

відносно нещодавно, а відтак виникає необхідність у ґрунтовному дослідженні всіх його аспектів. Перехресний допит є предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних вчених-процесуалістів, зокрема, дане питання у своїх працях розглядали наступні вчені: В. Бабунич, Ф. Веллман, І. Когутич, О. Костюченко, В. Попелюшко та ін.

Постановка завдання. Метою статті є дослідити поняття перехресного допиту, надати його процесуальну характеристику, визначити процедуру його здійснення та зазначити тактичні прийоми під час проведення перехресного допиту.

Результати дослідження. Інститут перехресного допиту, як правило, притаманний державам англо-американської правової системи. На відміну від кримінального процесу континентальних європейських держав, в англійському суді свідок дає свої показання не в формі послідовної розповіді, а у вигляді коротких відповідей на запитання сторін. Суд у допиті не бере участі, він може лише відвести поставлене стороною запитання. В англійському процесі кожна із сторін сама допитує представлених нею свідків (головний допит або *examination in chief*), залишаючись в межах тих обставин, які вона бажає довести показаннями даного свідка; після головного допиту починається протилежний або перехресний допит (*cross-examination*), під час якого дозволяється задавати навідні запитання. На закінчення сторона, що представила свідка, виробляє вторинний допит (*reexamination*), обмежуючись предметами, що увійшли до складу допиту протилежної сторони. Метою проведення перехресного допиту в межах англійської та американської правових систем є виявлення неправдивих свідчень, даних під час прямого допиту; дискредитація допитаної особи (а відтак і послаблення переконливості її свідчень) та встановлення нових сприятливих для сторони фактів в рамках обставин, що були предметом прямого допиту [1, с. 323-324]. Англійський порядок перехресного допиту має певний недолік, оскільки показання свідка, що складаються з низки відповідей на питання сторін, не мають зв'язку та послідовності, внаслідок чого враження від цих показань значно послаблюється. Для уникнення цього у слідчо-змагальному процесі допит кожного свідка починається з того, що голова пропонує свідку розповісти ті обставини, які йому відомі. Потім голова пропонує сторонам звернутися до свідка зі своїми питаннями, які кожна з них визнає за потрібне з'ясувати.

В Україні право на проведення перехресного допиту бере свій початок із конституційних положень. Так, у ст. 129 Конституції України закріплені засади змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості, забезпечення обвинуваченому права на захист, а також рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом [2]. У пункті d) ч. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод робиться акцент на тому, що кожний обвинувачений у вчиненні кримінального злочину, як мінімум, має право допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали [3]. Ці керівні положення і становлять правову базу для перехресного допиту у кримінальному провадженні. У Кримінальному процесуальному кодексі України він також передбачений, зокрема, у п. 1 ч. 4 ст. 42; п. 5 ч. 2 ст. 87; ч. 7 ст. 352; ст. 353.

Що ж являє собою «перехресний допит»? На сьогодні у кримінально-процесуальній літературі немає єдиного визначення. Так, на думку І. Когутича, перехресним є допит, за якого учасники судового розгляду можуть по чергову задавати одній і тій самій особі питання щодо будь-яких епізодів (фрагментів) його показань з метою їх уточнення, доповнення і перевірки. Цей допит (постановка запитань) починається зазвичай після того, як допитуваний у вільній розповіді повідомить все йому відоме у справі [4, с. 188].

В. Бабунич зазначає, що перехресний допит – це один із видів судового допиту, що проводиться за особливими правилами та який повинен обмежуватися з'ясованими під час прямого допиту обставинами або стосуватися питань достовірності показань, він може бути проведеним лише учасниками процесу, які згідно закону мають право іні-

ціювання судового допиту, а інтерес яких відрізняється від інтересу особи, яка провела прямий допит [1, с. 325-326].

На думку В. Попелюшка, перехресним є допит свідка сторонами з приводу одних і тих ж обставин. Він дозволяє кожне свідчення свідка перевірити і з точки зору обвинувачення, і з точки зору захисту, виявити все, що підтверджує обвинувачення чи, навпаки, спростовує його [5, с. 150].

У Науково-практичному коментарі Кримінального процесуального кодексу під редакцією В. Тація, В. Пшонки, А. Портнова перехресний допит визначений як допит особи, показання якої надаються як докази протилежною стороною для критичного дослідження і перевірки даних, отриманих у ході прямого допиту, а також для отримання нових даних від особи, допитаної під час прямого допиту. Перехресний допит слідує за прямим та полягає в запитуванні свідка протилежною стороною, при цьому зберігається право ставити запитання й тією стороною, що його викликала (одночасний допит) [6, с. 258].

В юридичній енциклопедії під редакцією Ю. Шемчушенка запропоноване наступне визначення: «Перехресний допит – це допит у судовому засіданні свідків, потерпілих і підсудних іншої сторони (напр., свідків обвинувачення – стороною захисту: підсудним та його захисником після допиту їх обвинувачем)» [7, с. 228]. Схожа позиція закріплена у ч. 7 ст. 352 КПК України, де зазначено, що «Після прямого допиту протилежній стороні кримінального провадження надається можливість перехресного допиту свідка...».

Перехресний допит справедливо вважається основним способом перевірки показань свідка. За допомогою цього виду допиту можна перевірити можливості свідка сприймати факти, про які він дає показання та інші обставини, які можуть мати значення для оцінки достовірності його показань, а також попередні показання, що не узгоджуються із щойно наданими показаннями та ін. Насправді ж відповідно до змагальної моделі правосуддя перехресний допит слугує основним засобом дискредитації свідка, що може підрвати позицію протилежної сторони.

На перехресному допиті можуть бути допитані усі учасники процесу, що допитується під час судового розгляду. В ч. 6 ст. 352 КПК України закріплено процесуальний порядок проведення перехресного допиту свідка у судовому засіданні. Зокрема, спочатку проводиться прямий допит, тобто перший допит свідка про обставини, що не були предметом показань цього свідка в суді. Першим свідка обвинувачення допитує прокурор, а свідка захисту, відповідно, захисник, якщо обвинувачений взяв на себе захист – обвинувачений. І тільки після прямого допиту протилежної сторони кримінального провадження надається можливість перехресного допиту свідка.

Під час допиту свідка сторонами кримінального провадження одна зі сторін (як правило, це сторона, що викликала цього свідка) може висловити протест відносно питання, що, на її думку, не стосується кримінального провадження. Протест може бути висловлений стосовно некоректності питання, зазначення у ньому формулювання, що містить відповідь або частину відповіді чи підказку на неї (хоча закон дозволяє ставити навідні питання). Головуючий за протестом має право знімати питання, чим свідок звільняється від обов'язку відповідати на задане питання. Проте питання, що задаються свідку для з'ясування достовірності його показань, на які він зобов'язаний відповісти відповідно до ст. 96 КПК, суд зняти не може.

Порушення цих вимог щодо перехресного допиту визнається істотним порушенням прав людини і основоположних свобод та є безумовною підставою для визнання судом доказів недопустимими (п. 5 ч. 2 ст. 87 КПК).

Як зауважує О. Костюченко, основною проблемою перехресного допиту є те, що до нього досить важко підготуватися заздалегідь, оскільки навідні питання слід формулювати вже «на місці» та задавати одразу після проведення прямого допиту [8, с. 98]. Відтак необхідно зазначити певні тактичні прийоми перехресного допиту.

По-перше, слід з'ясувати, чи казав свідок щось, що може бути використано проти-лежною стороною, чи зашкодять його показання і чи є взагалі потреба у перехресному допиті цього свідка.

Також варто пам'ятати: для того, щоб отримати бажану відповідь, слід правильно задавати питання, та у випадку необхідності провести певну перевірку наданих раніше показань. З метою перевірки правдивості показань свідка, потерпілого та з'ясування розбіжностей з показаннями, наданими слідчому судді, вони можуть бути оголошені під час його допиту на судовому розгляді. Крім того, у судовому засіданні можна, наприклад, продемонструвати свідку певний предмет та поцікавитись, з якої відстані та як чітко він його бачить. Під час такої перевірки можна з'ясувати, що особа не могла бути свідком тих чи інших обставин, що, в свою чергу, спростовує усі надані ним до цього показання [8, с. 98].

По-друге, інтонація та вираз обличчя сторони, яка веде перехресний допит, можуть сильно вплинути на суд та дати можливість в повному обсязі оцінити певне питання, на яке він міг не звернути належної уваги.

По-третє, під час перехресного допиту навідні питання не просто дозволяються, а й, на думку багатьох, правильна тактика ведення справи у суді вимагає того, щоб усі питання під час перехресного допиту були навідними. Більшість питань під час перехресного допиту мають бути «закритими», тобто свідок не зможе надати абстрактні показання та буде відповідати на такі питання тільки за допомогою «так» чи «ні». Якщо ж свідок намагатиметься надати роз'яснення у відповіді, наприклад, «так, але...», сторона може зазначити, що відповідь не потребує пояснень та цілком може вміститись у короткі «так» або «ні». Ідея використання навідних питань полягає у тому, що вони дозволяють особі, що веде перехресний допит, виявити тільки ту інформацію, яка має цінність для позиції сторони, що веде допит [9, с. 191-192].

По-четверте, багато чого залежить від послідовності, в якій ведеться перехресний допит. Не слід ставити важливе питання, доки не буде побудовано основу для нього таким чином, щоб свідок не міг відмовитись від цього та пояснити. Тому спочатку необхідно поставити прості питання, якими вже можна підвести свідка до головного питання, яке при вмілому застосуванні може все змінити у необхідний бік.

Проте іноді варто нанести свідку «гострий удар» саме першими питаннями. Така тактика передбачає, що у допитувача є чим його нанести. Починаючи з головного пункту допиту, можна отримати подвійну перевагу, оскільки суд вже вислухав прямий допит свідка і в нього склалося певне враження про нього, і йому буде цікаво, з чого саме буде розпочато перехресний допит [10, с. 112]. Як приклад можна навести досить відомий перехресний допит Річарда Піготта сером Чарльзом Расселом перед Парнелльською комісією, під час якого Чарльз Расселл досить вправно схилив Піготта дати певні показання перед присягою, а потім раптово пред'явив йому докази, які спростували надані показання. Цю справу слід вважати яскравим прикладом того, наскільки важливо використовувати дискредитуючі факти таким чином, щоб нечесний свідок не міг вже цьому протистояти [10, с. 221].

Висновки. Таким чином, перехресний допит справедливо можна вважати реалізацією принципу змагальності у кримінальному процесі, бо коли, як не під час перехресного допиту, сторони обвинувачення та захисту змагаються у тому, щоб схилити показання того чи іншого свідка, потерпілого на свою користь? Безсумнівно, закріплення такої процесуальної дії у Кримінальному процесуальному кодексі України є прогресивним та позитивним кроком у реформуванні кримінально-процесуального законодавства, за допомогою якої можна не тільки уточнити чи спростувати певні показання, але й підвищити професіоналізм прокурорів та адвокатів на якісно новий рівень.

Список використаних джерел:

1. Бабунич В.М. Суть та значення перехресного допиту. Процесуальні особливості проведення перехресного допиту при розгляді кримінальної справи в суді // Вісник Львівського університету. Серія «Юридична». – 2011. – Вип. 53. – С. 322–328.

2. Конституція України від 28.06.1996 (із змінами та доп. станом на 06.10.2013) // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 // Урядовий кур'єр. – 2010. – № 215.
4. Когутич І.І. Особливості та види судового допиту // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2003. – № 1 (5). – С. 185–189.
5. Попелюшко В.О. Судовий розгляд кримінальної справи : навч. посіб. – К. : Кондор, 2006. – 234 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, Є.П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – Т. 1. – 768 с.
7. Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : Українська енциклопедія. – 1999. – Т. 2. – 744 с.
8. Костюченко Е.Ю. Процессуальный порядок осуществления сторонами уголовного производства прямого и перекрестного допроса свидетелей, потерпевших и повышение его эффективности по Уголовному процессуальному кодексу Украины 2012 года // Закон и жизнь. – 2013. – № 9/3. – С. 96–100.
9. Правовая система США. Вып. 3 / У. Бернам ; Науч. ред. : В.А. Власихин. – М. : Новая юстиция, 2006. – 1216 с.
10. Веллман Ф.Л. Искусство перекрестного допроса / Пер. с англ. К. Адамович. – М. : Американская ассоциация юристов, 2011. – 294 с.

ДОБРОВОЛЬСЬКА О. Г.,
здобувач кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики
(Міжнародний гуманітарний університет)

УДК 343.14

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДСТАВІ УГОДИ ПРО ПРИМИРЕННЯ

У статті аналізуються проблеми розвитку та застосування нової процесуальної форми кримінального провадження – провадження на підставі угоди про примирення. Розкриті недоліки процесуальної форми даного провадження та шляхи її удосконалення.

Ключові слова: процесуальна форма, угода, угода про примирення, судочинство.

В статье анализируются проблемы развития и применения новой процессуальной формы уголовного производства – производства на основании соглашения о примирении. Раскрываются недостатки процессуальной формы данного производства и пути ее совершенствования.

Ключевые слова: процессуальная форма, сделка, соглашение о примирении, судопроизводство.

This article analyses the problems of formation and development of a new form of criminal proceedings, the proceedings on the basis of agreements on recognition of culpability. Procedural shortcomings are a form of proceedings and ways of its improvement.

Key words: procedural form, agreement, acknowledgment of guilt, litigation.

